

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІГРОВОЇ ТА УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

І.М. Філонова

Херсонський державний університет, mkasyaka@gmail.com

*Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор кафедри
практичної психології В.І. Шебанова*

Вступ. Аналіз загальних моментів у психологічному змісті ігрової і учбової діяльності дає можливість визначення психологічних передумов оцінки готовності до оволодіння учбовою діяльністю. Проблема взаємозв'язку ігрової і учбової діяльності вимагає розгляду, як того, що їх розрізняє, так і того, що їх поєднує.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо *спільні риси* між ігровою і учбовою діяльністю. Відзначимо, що Л.С.Виготський не відокремлював етап шкільного навчання від попереднього етапу розвитку [11]. Він вказував, що по суті, дитина навчається з найпершого дня свого життя. Цей процес безперервний, але залишається незмінною одна умова: кожний наступний період виростає з попереднього, розвиток відбувається постійно, умови для більш високого рівня створюються на попередніх етапах його розвитку. Таким чином, передумови до певного виду навчання закладаються на попередньому етапі розвитку, а це означає, що передумови до навчальної діяльності можуть бути закладені в ігровій діяльності дошкільника. Л.С.Виготський відзначав, що успіх навчання обумовлюється не стільки змінами окремих психічних функцій, скільки перебудовою функціональних зв'язків і відносин [1].

В ігровій діяльності дитина отримує різноманітні знання про навколишній світ, але вона вже не задовольняється цим, а її пізнавальні інтереси «переростають» гру. Устарших дошкільників потреби в теоретичних знаннях ще немає, але в них є передумови потреби в учбової діяльності у виді пізнавальних інтересів, які виникають у грі. В.В.Давидов відзначав, що потреба в теоретичних знаннях виникає на основі пізнавальних інтересів і уяви в

самому процесі засвоєння теоретичних знань, тобто ця потреба не передує навчальній діяльності, а виникає в процесі її формування [2].

Таким чином, у дитини старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності важливо сформувати пізнавальні інтереси й уяву, які будуть складати передумову потреби в навчальній діяльності.

У ігровій діяльності дошкільника формуються такі психічні утворення як символічна форма свідомості, моделююча діяльність, уява, образно-схематичне мислення. Дослідження ряду авторів, наприклад Н.І. Непомнящего, Д.Б. Ельконіна, Р.І.Говорової, А.А.Літвінюк і інших, показують, що діти-дошкільники добре розуміють схематичне зображення знайомих їм зв'язків між предметами, а також легко засвоюють представлені в схематичній формі нові для них зв'язки, що свідчить про застосування ними схематизованих образів як засобів, які заміщують зв'язки реальних предметів при виконанні розумових дій (за В.В.Репкіним) [4]. Таким чином шлях формування абстрактно-логічного мислення через розвиток образного може забезпечити більш високу психологічну готовність до навчання у школі. Отже, *передумови до засвоєння теоретичних знань лежать в образно-схематичному мисленні*, тому що схематичні засоби мислення мають значно більш узагальнений характер, чим образи зовнішніх властивостей предметів. Схематичні засоби, які відображують зв'язки і відношення предметів, дають дитині-дошкільнику засвоїти загальні закономірності для розуміння необхідних областей дійсності. Постає питання тільки про доцільні способи і засоби навчання дошкільників початковим прийомам логічного мислення, оскільки якщо дитина на кінець дошкільного віку ними не володіє, то вона не буде готова до успішного оволодіння учбовою діяльністю.

Наступний компонент учбової діяльності – навчальна задача. Нам необхідно з'ясувати які психологічні властивості можуть сприяти процесу її вирішення, і що формується ще в ігровій діяльності дошкільника. Вище ми відзначали, що учбова діяльність розглядається як процес рішення навчальної задачі, а її вихідним моментом є постановка навчальної задачі. Ми

дотримуємося думки, що задача отримує психологічний зміст лише в тому випадку, якщо вона розглядається як особлива характеристика діяльності суб'єкта, інакше кажучи, тоді коли вирішення задачі виступає як мета, а постановка задачі виступає як процес визначення мети майбутньої дії. Для того, щоб задача стала метою школяра, йому необхідно прийняти навчальне завдання. *Прийняття навчального завдання є специфічною формою цілепокладання.* Цілепокладання приводить до становлення такого «зразка майбутнього», який детермінує і регулює навчальні дії. Цілепокладання забезпечує прийняття і постановку навчальних задач. При цьому основним є аналіз умов задачі, вибір відповідного способу дії, контроль і оцінка знайденого способу вирішення.

Питання полягає в тому чи є в ігровій діяльності старшого дошкільника психологічні передумови, які ведуть до утворення цілепокладання у молодшого школяра. Наранні етапах розвитку сюжетно-рольової гри у дитини виступає вектор мотив-ціль. Але в розгорнутій (розвинутій) ігровій діяльності і, особливо, в іграх із правилами дитина в усе більшій мірі усвідомлює значення її результату. Результат гри, особливо, у старшому дошкільному віці визначає соціальний статус дитини, а оскільки для неї дуже значущим мотивом є його визнання дорослими і однолітками, то для неї стає важливим результатом. Таким чином, вектор мотив-ціль трансформується у вектор мотив-ціль-результат. Д.Б.Ельконін підкреслював, що в рольовій грі відбувається перехід від афективно забарвлених безпосередніх мотивів до мотивів, які мають форму узагальнених намірів і знаходяться на грані свідомості [5]. С.Д.Максименко відзначає, що в грі дитина вже може поставити собі безпосередню ціль (мету) пізнати той чи інший предмет і, тим самим, вона ставить перед собою навчальну задачу [3]. Таким чином, у дошкільному віці дитина вже може поставити собі за ціль бажаний результат дії. Однак передчасно говорити про досягнення результату, оскільки у дошкільника в ігровій діяльності ще не усвідомлюються засоби досягнення цілі.

Наступною передумовою формування цілепокладання на наш погляд є уява, яка формується і розвивається в ігровій діяльності. У сучасних психологічних

концепціях цілепокладання розглядається в різних аспектах: мотив-ціль, ціль-засіб, ціль-результат, ідеальне-реальне. Але усі вони сходяться в одному – в акті цілепокладання вихідним моментом є «образбажаного майбутнього». Отже уява і є тією психологічною основою, що створює початковий «склеєний» образ – образбажання. «Малюнок», який продукується уявою, сам є первинною основою цілепокладання чи будь-якого акта конкретної діяльності.

Таким чином, можна сказати, що сама по собі уява дошкільника, або сама по собі його початкові вміння ставити перед собою ціль і бажати результат не є безпосередніми умовами для вирішення навчальної задачі. Але в сукупності з позитивною мотивацією і відповідною програмою яка розвиває ці вміння, вони можуть стати передумовами таких навчальних умінь, як прийняття і постановка навчальної задачі.

Звернемося тепер до розгляду наступного компоненту учбової діяльності – навчальним діям. Реалізація мотивів учбової діяльності здійснюється в процесі виконання учнем навчальних дій, за допомогою яких він вирішує навчальну задачу. Перетворення предмета і побудова його моделі, моделювання виокремлених зв'язків у графічній чи буквеній формі в цілому доступно в старшому дошкільному віці.

В.В. Давидов відзначав, що у ході ігрової діяльності у дитини формуються такі психічні новоутворення як уява і символічне формування свідомості. Це дозволяє дитині і грі заміщати один предмет на інший, причому дії дитини з предметом як заступником додають йому (предмету) функцію знака.

Таким чином, дошкільникам доступно образно-схематичне мислення за допомогою якого вони можуть перетворювати, моделювати і виокремлювати властивості і відношення предметів і явищ у виді схематизації, і ці дії є як би прообразам майбутніх логічних операцій.

Звернемося до передумов таких навчальних дій як контроль і оцінка. Як вже вказувалося раніше, в ігровій діяльності дитини зароджується функція контролю і довільність поведінки.

Результати ряду досліджень учбової діяльності в молодшому шкільному віці (В.В.Давидов, С.Д.Максименко, Д.Б.Ельконін) показують, що її *формування бажано починати саме з дії контролю й оцінки*[2; 3; 5]. Психолого-педагогічні дослідження останніх років також дають підставу вважати, що найбільш оптимальним для підготовки до навчальної діяльності є варіант формування умінь контролювати й оцінювати свої дії, і що контроль способів дії може виступати в якості однієї з передумов навчальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Висновки. Таким чином, ми розглянули співвідношення ігрової і навчальної діяльності в аспекті наявних у дитини психологічних передумов у дошкільному віці, які можуть бути покладені *в програму формування психологічної готовності до оволодіння учбовою діяльністю*.

Виходячи з вищевикладеного, виокремимо ті основні психологічні утворення старших дошкільників, які, на наш погляд, будуть сприяти формуванню структурних компонентів психологічної готовності до оволодіння учбовою діяльністю. По-перше, це сформованість довільної уваги, образної й опосередкованої пам'яті, наочно-образного й образно-схематичного мислення, достатнього рівня розвитку уяви; по-друге, – це прийняття нових цінностей і норм, пов'язаних із шкільним навчанням, можливість організації своєї діяльності відповідно до вказівки вчителя, вміння довільно контролювати і регулювати свою поведінку. Готовність до оволодіння учбовою діяльністю також вимагає оволодіння дитиною певними знаннями і загальними уявленнями про навколишній світ.

Все це пояснює чому на сьогоднішній день багатоспеціалістів (педагогів і психологів) вказують на необхідність моделювання нового особливого виду діяльності старших дошкільників, у якому можливо було б сформувати в них психічні функції, необхідні для становлення початкових форм учбової діяльності (як генетичних передумов до оволодіння учбовою діяльністю в молодшому шкільному віці). Така *спеціально організована діяльність* для

старших дошкільників повинна бути *учбово-ігровою, тобто комбінованою діяльністю.*

Новий вид діяльності, у даному випадку *учбовий*, не надбудовується механічно над попереднім – ігровим, а поступово формується як результат цілеспрямованого впливу дорослих (батьків та вихователів).

Діяльність старшого дошкільника організується таким чином, щоб у ній дійсно виникали і розвивалися ті психічні функції, які необхідні для *учбової діяльності*, і яка б була логічним переходом від ігрової діяльності до навчальної. Віковий період від 6 до 7 років характеризується *сензитивністю* до впливу з боку дорослого, до засвоєння норм і правил поведінки, до оволодіння способами *систематичного навчання*.

Спеціально організована діяльність старшого дошкільника, *ціль якої* – формування психологічної готовності до оволодіння *учбовою діяльністю*, повинна спиратися на *ведучу діяльність* даного віку – *гру*, послідовно включаючи до неї основні елементи *учбової діяльності*.

Послідовне включення деяких компонентів *навчальної діяльності* в ігрову можливе в спеціально *змодельованій діяльності* старшого дошкільника на основі *учбово-ігрових ситуацій*. Ефективність *навчальної гри* забезпечується переходом від *непрямих продуктів учбової діяльності* до *прямих*, тобто коли *учні усвідомлюють цілі своєї діяльності*, але вона для них має *емоційну привабливість*.

Узагальнюючи *наслідки* в літературі *результати експериментальних досліджень*, ми прийшли до висновку, що *навчання на основі учбово-ігрових ситуацій виступає основною психологічною умовою, що дозволяє підвищити ефективність оволодіння учбовою діяльністю.*

Література:

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 т.: *Детская психология*. Т.4. М.: Педагогика, 1984. С.243-386.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. изд. 3-е. М.: Речь, 2016. 240 с.

3. Максименко С.Д. Основигенетичноїпсихології. К.:Перспектива, 2016. 220 с.
4. Репкин В.В. Формирование учебной деятельности в младшем школьном возрасте*Вісник Харківського університету: Серія Психологія*. 2017. №171. Вип. 11. С.40-49.
5. Эльконин Д.Б. Психология игры. Узд. 4-е. М.:Речь, 2018. С. 271-288.